

УДК 364.04:005.9:[378.147]:37.013.42

ІННОВАЦІЇ ЯК ЧИННИК ЯКІСНИХ ЗМІН У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ТА СОЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ

Савельчук Ірина, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальних технологій, Національний авіаційний університет
ORCID 0000-0001-6813-4548
E-mail: iraut@ukr.net

Котикова Олена, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальних технологій, Національний авіаційний університет
ORCID 0000-0003-1420-1500
E-mail: elenakotikova@ukr.net

У статті охарактеризовано різні аспекти проблеми підвищення якості надання соціальних послуг та результативності здійснення підготовки соціальних працівників в закладах вищої освіти. З'ясовано сутність інновацій як чинника якісних змін в освітній та соціальній сферах.

Схарактеризовано особливості впровадження інновацій соціальної роботи відповідно до виокремлених перспективних напрямів (ініціатива отримувачів послуг, конкуренція в сфері надання соціальних послуг, підтримка держави або територіальної громади, наявність ресурсів).

Обґрунтовано взаємопов'язаність інновацій соціальної роботи з освітніми інноваціями та іншими традиційними методами й формами аудиторної й позааудиторної навчальної та соціально-виховної діяльності. Доведено доцільність поєднання інноваційних й традиційних методів й форм організації освітнього процесу підготовки соціальних працівників в закладах вищої освіти. Зважаючи на загальну логіку організації підготовки майбутніх соціальних працівників акцентуємо увагу на виділенні суб'єктів (колективне залучення, групове залучення, індивідуальне залучення) та функцій забезпечення якості здійснення освітнього процесу (нормативно-методичне забезпечення, науково-дослідницьке забезпечення, практично-діяльнісне забезпечення). Конкретизовано основні методи та форми організації аудиторної та позааудиторної навчальної та соціально-виховної діяльності студентів, які впливають на результативність й оптимальність застосування задля підвищення якості освіти в галузі соціальної роботи.

Ключові слова: інновації, інновації соціальної роботи, освітні інновації, соціальна робота, соціальна освіта, підготовка соціальних працівників.

INNOVATION AS A FACTOR OF QUALITATIVE CHANGES IN SOCIAL WORK AND SOCIAL EDUCATION

Savelchuk Iryna, Doctor of Sciences (Dr. Hab.) in Education, Professor, Professor Department of Social Technologies, National Aviation University
ORCID 0000-0001-6813-4548
E-mail: iraut@ukr.net

Kotykova Olena, Doctor of Sciences (Dr. Hab.) in Education, Professor, Head of the Department of Social Technologies, National Aviation University

ORCID 0000-0003-1420-1500

E-mail: elenakotikova@ukr.net

The article describes various aspects of the problem of improving the quality of social services and the effectiveness of the training of social workers in institutions of higher education. The essence of innovation as a factor of qualitative changes in the educational and social spheres has been clarified. The peculiarities of the implementation of social work innovations are characterized in accordance with the identified promising areas (initiative of service recipients, competition in the field of social service provision, support of the state or territorial community, availability of resources). The interrelationship of social work innovations with educational innovations and other traditional methods and forms of classroom and extracurricular educational and social-educational activities is substantiated. The expediency of combining innovative and traditional methods and forms of organization of the educational process of training social workers in institutions of higher education has been proven. Taking into account the general logic of the organization of the training of future social workers, attention is focused on selected subjects (collective involvement, group involvement, individual involvement) and the function of ensuring the quality of the educational process (normative-methodical support, scientific-research support, practical-practical support). The main methods and forms of organizing classroom and extracurricular educational and social-educational activities of students, which affect the effectiveness and optimality of application to improve the quality of education in the field of social work, are specified.

Keywords: innovations, innovations of social work, educational innovations, social work, social education, training of social workers.

Постановка проблеми. Сучасні виклики, що постали перед системою надання соціальних послуг спричинили переорієнтацію пріоритетів вітчизняної соціальної роботи. Значною мірою змінюється відношення фахівців соціальної сфери до інноваційної діяльності, оскільки інноваційний характер практичної соціальної роботи потребує адекватної розробки та впровадження нових елементів змісту, методів та форм надання соціальних послуг соціально незахищеним категоріям населення в Україні. Проте, інноваційна спрямованість соціальної роботи має подвійний характер. Це пов'язано з тим, що зміни у сфері надання соціальних послуг населенню, суттєво впливають на особливості здійснення підготовки майбутніх фахівців до інноваційної діяльності в галузі соціальної роботи.

Потреба покращення добробуту всього населення, й особливо соціально незахищених категорій, спричиняє перехід на інноваційні технології надання соціальних послуг, що у свою чергу, орієнтує професійну підготовку соціальних працівників на посилення варіативності щодо застосування інноваційних методів, форм та засобів навчання. Необхідність застосування інновацій задля підвищення якості надання соціальних послуг, вимагатиме від майбутніх фахівців соціальної сфери чіткого усвідомлення можливостей розвитку під час навчання свого інноваційного потенціалу для максимального його прояву та самореалізації у професійній діяльності.

Зрозуміло, що в післявоєнний період успішність відновлення України певною мірою залежить від розробки, впровадження та подальшого застосування

інновацій, які стають чинником якісних змін в соціальній роботі. Саме тому, актуальною проблемою стає пошук інноваційних методів та методик здійснення підготовки фахівців з соціальної роботи як висококваліфікованого управлінського персоналу, здатного забезпечити конкурентоспроможність соціальних закладів й установ державного та недержавного підпорядкування, організацій й підприємств усіх галузей виробництва, зокрема й стратегічно важливої авіаційної галузі України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Трансдисциплінарний погляд на спільні зусилля науковців та практиків щодо створення нових концептуальних, теоретичних, методологічних інновацій, які виходять за межі традиційних підходів вирішення складних соціально-технологічних проблем, дозволяє розглядати інновації як «інтеграцію наукових досліджень, професійної практики та навчання» [12, с.65]. Соціальні інновації, які виступають «як процес реалізації заходів, спрямованих на зміну взаємовідносин у різних соціальних групах, системах, покращення умов праці, зміна економічних, екологічних, культурних і політичних аспектів» [10, с.108], забезпечують перехід певної системи з одного стану в інший або цілеспрямовану зміну стану самого об'єкту.

Перспективи переосмислення динамічної природи інновацій тільки загострюють потребу оновлюючих змін, особливо освіти у галузі соціальної роботи, тим самим спричиняють удосконалення підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Переосмислення сутності інновацій, їх впливу на процеси, що відбуваються в суспільстві, у зв'язку з необхідністю підвищення якості життєдіяльності соціально незахищених верст населення, роблять надзвичайно актуальною проблему розробки й впровадження інновацій в практику соціальної роботи та здійснення підготовки фахівців до інноваційної діяльності.

Мета статті полягає у теоретичному дослідженні впливу інновацій на підвищення якості надання соціальних послуг соціально незахищеним категоріям населення шляхом розширення організаційно-змістовних можливостей підготовки соціальних працівників до інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний характер можливостей суспільства й суб'єктів щодо цілеспрямованого засвоєння й впровадження інновацій виокремлює орієнтації на інноваційну діяльність, так як забезпечується інноваційний розвиток у різних сферах життєдіяльності суспільства й самореалізації суб'єктів. Діяльність фахівця соціальної сфери спрямована на виконання певних соціальних та професійних функцій, що спричиняє очікування певних дій, застосування сукупності знань, прояву компетенцій та компетентностей [5, с. 66].

Стосовно організації нововведень у практичній соціальній роботі, то відповідно до потреб суспільства та певних груп клієнтів, спираючись на методологічний потенціал теорії інновацій надається можливість забезпечити якісне здійснення інноваційної діяльності. Проте, впровадження інновацій соціальної роботи засвідчує їх складний характер у різних аспектах [7]:

- методологічному, відображається наявність та взаємозв'язок наукових підходів щодо дослідження інноваційної проблематики;
- теоретичному, визначається система дефініцій задля розуміння сутності та структурних характеристик інновацій соціальної роботи;
- практичному, передбачається перевірка умов реалізації інновацій соціальної роботи для підвищення якості надання соціальних послуг населенню [7].

Необхідність такого удосконалення соціальної роботи та системи надання соціальних послуг різним категоріям населення спричиняє посилення інноваційної спрямованості підготовки соціальних працівників в умовах вітчизняних закладів вищої освіти. У зв'язку з цим виокремлюється змістовна сутність інновацій, що впливає на підвищення якості надання соціальних послуг населенню, оскільки розгляд феномену інновацій у галузі соціальної роботи, у широкому сенсі можливо представити як цілеспрямованого конструювання «нового» та оновлення попереднього досвіду надання послуг населенню задля впровадження значущих змін до практичної соціальної роботи, тоді як у вузькому сенсі інновації соціальної роботи – це конкретні технологічні оновлення практичних моделей соціальної роботи, які спрямовані на зміни у діяльності закладів соціальної сфери [8, с.183].

Якщо інноваційна діяльність соціальної сфери спрямована на вирішення соціальних проблем сучасного суспільства, то розробка та впровадження інноваційних моделей соціальної роботи, перш за все, мають забезпечити не тільки підвищення якості надання соціальних послуг шляхом об'єднання ресурсних можливостей та їх розширення, але й сприяти інноваційному розвитку соціальної роботи [13]. Проте, впровадження інноваційних моделей соціальної роботи не може здійснюватися простим поєднанням «традицій та інновацій» для оновлення системи надання соціальних послуг населенню.

Зрозуміло, що інновації в галузі соціальної роботи мають проявлятися в інтенсивному оновленні соціальних послуг (у вигляді нестандартних методів і форм) різним категоріям соціально незахищеного населення. Тому, вважається, що фахівці соціальної сфери мають сприяти розробці та впровадженню інновацій соціальної роботи, а саме :

- інновацій соціальної роботи, що ініційовані клієнтами;
- інновацій соціальної роботи, що зумовлені конкуренцією в сфері надання соціальних послуг;
- інновацій соціальної роботи, що стимулюються державою або підтримуються громадою;
- інновацій соціальної роботи, що здійснюються за наявності ресурсів [9, с.30].

Отже, інновації в галузі соціальної роботи – це нововведення, які спрямовані на оптимізацію діяльності соціальних працівників щодо підвищення якості надання соціальних послуг населенню. Як об'єктивне явище, що актуалізується в сучасних соціально-економічних умовах, інновації соціальної роботи можуть

опосередковано впливати на змістовність підготовки соціальних працівників та надавати якісно нову характеристику її оновлення.

Щодо підготовки соціальних працівників на засадах соціальних та культурних ціннісних орієнтирів інноваційного розвитку через сукупність поєднання традицій та інновацій має забезпечувати багатоаспектний характер оновлення (динамічний, інноваційний, суб'єктний), який і призводить структуру підготовки у відповідність до її інноваційної середовищної характеристики.

Такий вплив освітніх інновацій, пояснюється можливістю цілеспрямованого й практикоорієнтованого нововведення на макрорівні, що призводить до зміни освітньої парадигми, на мезорівні – зміни відбуваються в освітньому середовищі конкретних закладів вищої освіти, тоді як на мікрорівні освітні інновації спрямовують створення нового змісту навчальних дисциплін, окремого курсу, нових способів структурування освітнього процесу, розробку нових технологій, методів та форм навчання та виховання студентської молоді [2, с.12-13]. Це доводить інноваційну спроможність конкретних закладів вищої освіти, які на засадах нормативно-правового забезпечення якості освітнього процесу здійснюють модернізацію освітнього середовища підготовки фахівців соціальної сфери шляхом розробки та впровадження оновлюючих змістовних та організаційно-технологічних змін до освітнього процесу [3; 4].

Абсолютно правомірним стає пошук механізмів підвищення якості підготовки соціальних працівників до інноваційної діяльності шляхом збагачення інноваційної проблематики щодо вирішення актуальної потреби розвитку освіти в галузі соціальної роботи. Для пояснення інноваційної проблематики в контексті підготовки соціальних працівників важливим для нас є збалансованість реалізації оновлення змісту, методів, засобів й форм аудиторної та позааудиторної навчальної й соціально-виховної діяльності студентів. Одним із найвагоміших чинників розширення можливостей соціальної освіти розглядається технологічність організаційних форм, методів й засобів щодо особливостей їх застосування в умовах змішаного навчання студентів та в практиці дистанційної соціальної роботи з різними категоріями клієнтів [6]. Саме інноваційні технології, методи та методики навчання соціальних працівників надають змогу університетам займати та утримувати не тільки лідерські позиції з підготовки фахівців до соціальної роботи, а й сформувати соціальну компетентність у студентської молоді [14] та забезпечити прояв соціального лідерства у майбутніх професійній діяльності [11]. Інакше кажучи, саме результативні освітні технології визначаються як інноваційні технології (проблемного навчання, колективної розумової діяльності, формування критичного мислення, проектного навчання, інтерактивного навчання, ігрового навчання тощо) [1, с.133-135].

Тому, доцільно акцентувати увагу на створенні умов для технологічного вдосконалення освітнього процесу підготовки соціальних працівників до майбутньої професійної діяльності через можливість досягнення відповідних характерних переваг поєднання традиційних та інноваційних форм та методів навчання, викладання та підвищення професійної майстерності (табл. 1).

Таблиця 1

Технологічне вдосконалення освітнього процесу підготовки соціальних працівників до майбутньої професійної діяльності

Суб'єкти	Колективне залучення	Групове залучення	Індивідуальне залучення
Функції			
Нормативно-методичне забезпечення	Навчально-методичні посібники	Школа молодого викладача	Відкриті лекції
	Методичні рекомендації	Школа інноваційного досвіду	Наукові стажировки
	Практикуми	Семінари-практикуми	Підвищення кваліфікації
Науково-дослідницьке забезпечення	Робота над спільною науковою проблемою	Проблемні групи	Самостійна робота над науковою проблемою
	Науково-практичні конференції	Розподіл функціональних обов'язків	Делегування повноважень
Практично-діяльнісне забезпечення	Круглі столи та форуми	Проектно-ініціативні групи викладачів	Творчі майстерні
	Арт-фестивалі	Кейс-майстерні «живих» історій	Студії за певним напрямом
	День відкритих дверей	Місячник профорієнтаційної роботи	Тиждень соціальної роботи; Тиждень інноваційного навчання

Дедалі важливішим для підготовки соціальних працівників стає потреба застосування таких технологій, які будуть базуватися на засадах поєднання традиційного навчання з методами, засобами й формами інноваційного навчання. У такому випадку, технологічність має безпосереднє відношення до створення інноваційного освітнього середовища підготовки соціальних працівників. Безперечним, на нашу думку, стає технологічний характер посилення значення освітніх технологій, особливо таких, що визначаються як інноваційні для підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Впровадження сучасних методик, інноваційних технологій навчання та контролю знань вважаються основними завданнями, що стоять перед

викладачами вищих навчальних закладів. Водночас, слід зауважити, що успішність впровадження інтерактивних методів навчання цілком залежить від їх варіативного поєднання з інноваційними педагогічними технологіями співробітництва.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, технологічне вдосконалення підготовки соціальних працівників до майбутньої інноваційної діяльності має передбачати інноваційний характер надання соціальних послуг різним категоріям населення в Україні. Таким чином, перевагою поєднання традиційних та інноваційних методів, форм та засобів аудиторної та позааудиторної навчальної та соціально-виховної діяльності студентів є їх результативність й оптимальність застосування задля підвищення якості освіти в галузі соціальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюшина М. В. Інноваційна діяльність у професійно-технічній освіті: поняття, підходи, технології. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наук. праць*. Київ–Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2014. 37, 133-137.
2. Дубасенюк О. А. Інновації в сучасній освіті. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць*. В: О. А. Дубасенюк (ред.). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С.12-28.
3. Коляда Н. М., Кравченко О. О. Нормативні та прикладні аспекти забезпечення якості підготовки соціальних працівників. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*, 2017. №3, С. 68-78.
4. Коляда Н. М., Кравченко О. О. Підходи до модернізації освітнього середовища у контексті професійної підготовки соціальних педагогів. *Вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії психодидактики імені Я. А. Коменського*. В: І. І. Осадченко (ред.). Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. С. 21-25.
5. Котикова О. М. Репертуар професійних ролей соціального працівника. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Педагогіка. Психологія*. К. : НАУ, 2014. Вип. 5 (1). С. 65-70.
6. Прожога І.В. Досвід застосування дистанційної психодрами в соціальній роботі при проживанні кризи пандемії. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Умань. 2022. №1(8). С. 145-151. [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1%20\(8\).2022.262689](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1%20(8).2022.262689)
7. Савельчук І. Б. Підготовка соціальних працівників за сучасних умов: інноваційні тенденції. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Педагогічні науки*, 2016. №1(83), С. 117-122.
8. Савельчук І. Б. Науково-методологічні підходи до впровадження інновацій в практику соціальної роботи. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*, 2012. №2, С.180-186.
9. Савельчук І.Б. *Підготовка соціальних працівників в інноваційному освітньому середовищі університету*: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019.
10. Шуст Н. Б. Соціальні інновації в умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій в Україні. *Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наук. праць. Філософія*. 2015. №2. С.107-110.
11. Bybyk D. Organisational and pedagogical conditions of future social workers' professional training for social leadership. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada), 2020. 9 (April/June), 2, 56-65. DOI:10.32370/IA_2020_06_8
12. Jonathan Appel, Dohee Kim-Appel. Towards a Transdisciplinary View: Innovations in Higher Educat. *International Journal of Teaching and Education*, 2018. Vol. VI(2). P. 61-74. DOI: 10.20472/TE.2018.6.2.004

13. Kravchenko, O., Koliada, N., & Levchenko, N. (2020, July). Youth Workers and Innovative Development of Social Work. *Advances in Intelligent Systems and Computing*. №1209. pp. 421-430.
14. Savelchuk, I., Bybyk, D., Hrebenova, V., Horban, Y., Koshelieva, O. Social competence of student youth: the experience of training in the educational environment of the university under the conditions of the pandemic. *Laplace Em Revista*, 2021. №7 (Extra-A), p.481-490. <https://doi.org/10.24115/S2446-622020217Extra-A849p.481-490>

REFERENCES

1. Artiushyna M.V. (2014). Innovatsiina diialnist u profesiino- tekhnichnii osviti: poniattia, pidkhody, tekhnolohii. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy: zbirnyk nauk. prats.* Kyiv-Vinnytsia: TOV firma «Planer», 37, 133-137. [in Ukrainian].
2. Dubaseniuk O. A. (2014). Innovatsii v suchasni osviti. *Innovatsii v osviti: intebratsiia nauky i praktyky: zbirnyk naukovo-metodychnykh prats.* V: O. A. Dubaseniuk (red.). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 12-28. [in Ukrainian].
3. Koliada N. M., Kravchenko O. O. (2017a). Normatyvni ta prykladni aspekty zabezpechennia yakosti pidhotovky sotsialnykh pratsivnykiv. *Visnyk Akademii pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu*, 3, 68–78. [in Ukrainian].
4. Koliada N. M., Kravchenko O. O. (2017b). Pidkhody do modernizatsii osvitnoho seredovyscha u konteksti profesiinoi pidhotovky sotsialnykh pedahohiv. *Visnyk Polsko-ukrainskoi naukovo-doslidnoi laboratorii psykholohicheskoi imeni Ya. A. Komenskoho*. V.: I. I. Osadchenko (red.). Uman : VPTs «Vizavi», 21–25. [in Ukrainian].
5. Kotykhova O.M. (2014). Repertuar profesiinykh roli sotsialnoho pratsivnyka. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriia : Pedahohika. Psykholohiia*. K. : NAU, 5 (1). 65-70. [in Ukrainian].
6. Prozhoha I.V. (2022). Dosvid zastosuvannia dystantsiinoi psykholohicheskoi v sotsialni roboti pry prozhyvanni kryzy pandemii. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*. Uman. 1(8). 145-151. [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1%20\(8\).2022.262689](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1%20(8).2022.262689) [in Ukrainian].
7. Savelchuk, I. B. (2016). Pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv za suchasnykh umov: innovatsiini tendentsii. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu im. Ivana Franka. Pedahohichni nauky*, 1(83), 117–122. [in Ukrainian].
8. Savelchuk I. B. (2012). Naukovo-metodolohichni pidkhody do vprovadzhennia innovatsii v praktyku sotsialnoi roboty. *Sotsialna robota v Ukraini: teoriia i praktyka*, 2, 180–186. [in Ukrainian].
9. Savelchuk I.B. (2019). *Pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv v innovatsiinomu osvitnomu seredovyschi universytetu.:* monohrafiia. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. [in Ukrainian].
10. Shust, N. B. (2015). Sotsialni innovatsii v umovakh suchasnykh suspilno-politychnykh transformatsii v Ukraini. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Zbirnyk nauk. prats. Filosofiia*, 107–110. [in Ukrainian].
11. Bybyk D. (2020). Organisational and pedagogical conditions of future social workers' professional training for social leadership. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada), 9 (April/June), 2, 56-65. DOI:10.32370/IA_2020_06_8 [in English]
12. Jonathan Appel, Dohee Kim-Appel. (2018). Towards a Transdisciplinary View: Innovations in Higher Educat. *International Journal of Teaching and Education*, VI(2). 61-74. DOI: 10.20472/TE.2018.6.2.004 [in English]
13. Kravchenko, O., Koliada, N., & Levchenko, N. (2020). Youth Workers and Innovative Development of Social Work. *Advances in Intelligent Systems and Computing*. 1209. 421-430. [in Ukrainian].
14. Savelchuk, I., Bybyk, D., Hrebenova, V., Horban, Y., & Koshelieva, O. (2021). Social competence of student youth: the experience of training in the educational environment of the university under the conditions of the pandemic. *Laplace Em Revista*, 7 (Extra-A), 481-490. <https://doi.org/10.24115/S2446-622020217Extra-A849p.481-490> [in Ukrainian].